

TRIDELNA ZGRAJENOST ALI FRAGMENTARNOST OTROŠKEGA SESTAVKA

Učenci že iz nižjih razredov prinesejo v 5. razred trdno prepričanje, da mora imeti vsak spis uvod, jedro in zaključek. V jezikovnih vadnicah za višje razrede dobijo učenci precej nasvetov za oblikovanje besedila: o zgradbi odstavka in zgradbi celotnega spisa (Naš jezik 7, str. 99–102; Naš jezik 8, str. 90–91). Poleg tridelne in večdelne zgradbe spisa je predviden tudi pristop »v sredo stvari« (in medias res), vendar najbrž kar preveč mimogrede.

O zgradbi otroškega spisa je razvil svoje nazore tudi Lojze Kovačič, pisatelj in mentor mladih literatov (Otrok in knjiga 8/1979). Pravi, da je otroku najustreznejša oblika fragment (odlomek, drobec). Po njegovem mnenju je to prevladujoča oblika sodobne literature in odsev današnjega necelovitnega življenja. Fragment pa se tudi lepo ujema z otroško odprtostjo. Otroški fragmenti se zdijo Kovačiču naravni, pristni, medtem ko je v uvodih in zaključkih otrok samo posnemovalec. Tako se mu torej ne zdi prav, da otroka silimo pisati uvod, jedro in zaključek. Tudi moja učna praksa kaže, da uvod in zaključek dostikrat ovirata sproščenost otroške pripovedi. Poleg tega sta zaradi svoje prisiljenosti, izumetničenosti, stereotipnosti le prispevek solidnemu jedru. Taki znani uvodi so: *Opisal vam bom dogodek . . .*, *Tudi jaz sem doživel nekaj zanimivega*; zaključki pa: *Polni lepih vtisov smo se vrnili domov*, *To je bil moj spis o . . .*, *Takrat pa sem se zbudil in videl, da ležim na tleh*. Včasih poišče otrok za zaključek lepo misel, zanimiv izrek, ki mu je trenutno všeč, a nima vsebinske zveze z naslovom in jedrom.

Kovačičeva ideja je bila zame dovolj mikavna, da sem jo prenesla med svoje učence. Hitro so razumeli, kaj je fragment. Najprej smo s šestošolci pisali domišljjski spis Sanje. Vsi so začeli brez uvoda, z neposrednim vstopom v situacijo ali dogodek. Nekaj primerov začetnih stavkov:

– *Hodili sva dolgo. Od utrujenosti so mi pešale noge . . .*

– *»Končno sem te ujela!« je zaklicala čarovnica.*

– *»No, kako ti je všeč tu?« me vpraša palček in me radovedno pogleda.*

– *Prelepo je bilo potovati po svetu z mojim prijateljem Filipom. To je konj na kotalkah.*

– *»Dvignite sidra, lenuhi! Razpnite jadra!« je zavpil kapitan.*

Po enem letu pisanja v obeh zgradbenih vzorcih so šesto-, sedmo-, osmošolci pisali anketo, ki je vsebovala:

1. vprašanje: Ali laže pišeš spis v tridelni zgradbi ali v obliki fragmenta?

2. nalogo: Napiši spis (z določenim naslovom) v obliki, ki si jo izbral.

3. nalogo: Razloži, zakaj laže pišeš v izbrani obliki.

Osmošolec Vlado si je izbral fragment in takole razmišljal:

Mi med seboj

Imamo skupno klet. V njej imam kolo. Tistega večera grem v klet in prebledim. Kolo! Ni ga. Odhitim na dvorišče, a tudi tam ga ni.

O groza! Kaj bo sedaj? Domov grede premišljudem. Razen mene ima ključ samo še moj prijatelj. Zvečer odidem k njemu in ga vprašam, če se je on vozil s kolesom. On taji in zatruje, da ga še videl ni.

Ko pridem drugi dan v klet, zagledam svoje kolo, ki pa ima počene vilice. To je storil on in plačal mi bo šestnajst jurjev. Bo že videl!

Že vem, kako ga bom zvalil v past. V soboto ne bom odšel s starši na deželo, ampak se bom skril v klet. Medtem sem popravil kolo.

Končno je prišla sobota. Zaklenil sem se v klet in čakal. Zaškrtala je ključavnica in v klet vstopi prijatelj. Že z žičko odpira ključavnico na kolesu. Uspelo mu je. *Že sedla na kolo in ga skuša odpeljati. »Kam pa kam, sosed?« Prestrašen se obrne. Roka mu drhti. A tako, sosedek, zdaj pa nič. Šestnajst jurjev mi boš pa dal.» »Svinjal!« To besedo sem požrl. Kasneje mi je dal denar in vse priznal. Zdaj pravi, da je moj dobri prijatelj. »Koliko časa še?«*

Rezultati ankete so bili zanimivi. V grobem je bila polovica za eno, polovica za drugo obliko, nekaj pa jih je samih našlo tretjo možnost: obliko izberejo z ozirom na vsebino.

Kako so utemeljevali odločitev za fragment:

- *Uvodu posvetim preveč pozornosti in energije.*
- *Ljubši mi je takojšen stik z dejstvi.*
- *Raje imam takojšen prehod k bistvu, kajti uvodi in zaključki so marsikdaj le nepotrebno pisanje.*
- *Nimam vedno idej za uvode in zaključke.*
- *Izbiranje uvodnega in zaključnega stavka je zelo zapleteno.*
- *Fragment mi je všeč, ker je manj šolski.*
- *Ker mi ni treba paziti na uvod, jedro, zaključek, pišem bolj lahkotno, tekoče, živahno, razgibano, sproščeno in s tem bolj zanimivo.*

Utemeljivte za pisanje spisov v tridelni zgradbi:

- *Tako sem navajen.*
- *Spis je bolj pregleden.*
- *Tako je lažje pisati, ker uvod napove dogodek, medtem ko se je pri fragmentu treba bolj potruditi, da vsaj delno pojasniš dogodke.*
- *Med pisanjem uvoda se mi izoblikuje jedro.*
- *Ne vem, kako bi pisal brez uvoda.*
- *Ni treba takoj začeti z bistvom.*
- *Ko napišem uvod, se mi spis »odpre«.*
- *S pisanjem uvoda se pripraviš na to, kaj boš pisal v jedru, v zaključku pa napišeš misel, ki jo izpelješ iz jedra.*
- *V zaključku lahko podaš kakšno lepø in dobro misel.*

Iz teh mojih preizkušanj in samih izjav učencev je razvidno, da sta upravičena oba načina oblikovanja: tridelno in fragmentarno pisanje. Učitelj naj učencem predstavi oba načina; pa ne samo načelno, ampak tudi s primeri. Med učenci so razlike: enim je ljubša urejenost, drugim neposrednost. Učenec naj ne občuti kompozicije spisa kot breme, pisanje naj mu bo zabava in neprisliljeno spoznavanje samega sebe. Način oblikovanja spisa naj ga ne utesnjuje, ampak naj dopušča njegovo izvornost in pristnost.

Danica Cedilnik
Osnovna šola Valentina Vodnika
Ljubljana